

УДК 811.133.1'367

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2022.263127>

Н. Г. Філоненко

Київський національний лінгвістичний університет

e-mail: fng.syntax@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9674-1641>

ДИСТРИБУЦІЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ ВАЛЕНТНОСТІ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Abstract

The paper examines the development of the theory of valence of the French verb from L. Tesnière to the present day, elucidates the relationship between distribution and valence, reveals the conditions for realizing potential valence in the context of modern French artistic prose works, elucidates characteristic syntactic constructions for the realization of non-valent, univalent, divalent, trivalent and tetravalent verbs. The purpose of the article is to outline the reasons and regularities of the decrease and increase in the valence of the French verb in the literary text. The material of the research is the syntactic constructions of nine novels by Goncourt laureates of the 21st century, which are reference texts of modern French literary prose. The applied structural research method determined the use of distributive and component analyses, as well as analysis by direct components. It was found that the potential valence established according to the distributional characteristics does not often coincide with the realized valence of the verb in a specific text. The realization of valence is also influenced by the author's opinion, in particular, this is manifested in the use of agrammatic constructions and the occasional use of verbs, which is provoked by a violation of the distributional characteristics and potential valence of verbs in view of their semantics. The reduction of semantic-syntactic valence in the context of an artistic work is carried out due to the use of ellipses in the dialogues of the characters, which is caused by the author's desire to reproduce oral speech. An increase in semantic and stylistic valence, in particular in causative and factitive quadrivalent constructions, occurs in the texts of those authors whose style involves the use of syntactically complicated polypropositional sentences. Research perspectives are determined by the field of cognitive syntax, in particular by questions of the roles of circumstances and syntactic synonymy, as well as the reproduction of the prototype of the expressed situation in the distributional characteristics and realization of the valence of the verb.

Keywords: valence, actant, syntactic construction, context, proposal, distribution, artistic text.

Анотація

У статті розглянуто розвиток теорії валентності французького дієслова від Л. Теньєра до сьогодні, з'ясовано взаємозв'язок дистрибуції і валентності, виявлено умови реалізації потенційної валентності в контексті сучасних французьких художніх прозових творів, описано характерні синтаксичні конструкції для реалізації невалентних, одновалентних, двовалентних, тривалентних та чотиривалентних дієслів. Мета статті – окреслення причин і закономірностей зниження та збільшення валентності французького дієслова в художньому тексті. Матеріалом дослідження стали синтаксичні конструкції дев'яти романів гонкурівських лауреатів ХХІ ст., які є еталонними текстами сучасної французької художньої прози. Застосований структурний метод дослідження визначив використання дистрибутивного і компонентного аналізів, а також аналізу за безпосередніми складниками. Виявлено, що встановлена відповідно до дистрибутивних характеристик потенційна валентність часто не збігається з реалізованою валентністю дієслова в конкретному тексті. На реалізацію валентності також впливає авторська думка, зокрема, це виявляється у використанні аграматичних конструкцій і оказіональному вживанні дієслів, що спровоковано порушенням дистрибутивних характеристик і потенційної валентності дієслів з огляду на їхню семантику. Зниженню семантико-синтаксичної валентності в контексті художнього твору сприяють еліпси в діалогах персонажів, що зумовлено прагненням автора відтворити усне

мовлення. Збільшення семантико-стилістичної валентності, зокрема в каузативних і фактивних чотиривалентних конструкціях, відбувається в текстах тих авторів, чий стиль передбачає вживання синтаксично ускладнених поліпропозиційних речень. Перспективи досліджень визначаються цариною когнітивного синтаксису, зокрема питаннями ролей обставин та синтаксичної синонімії, а також відтворення праобразу висловлюваної ситуації в дистрибутивних характеристиках і реалізації валентності дієслова.

Ключові слова: валентність, актант, синтаксична конструкція, контекст, пропозиція, дистрибуція, художній текст.

Вступ. Ефективне розв'язання численних питань мовного семіозису надає когнітивно-семіотичний підхід, що є сьогодні одним з актуальних і найперспективніших напрямів синтаксичних досліджень і витоки якого сучасні філологічні студії фіксують у роботах основоположника світового структуралізму Ф. де Соссюра. Сповідуючи структуралістські погляди, у 1959 році один із найвідоміших французьких дослідників синтаксису, автор оригінальної синтаксичної теорії Л. Теньєр розробляє теорію дієслівної валентності, думка про яку пролунала у світовій лінгвістиці в середині ХХ століття і яка й сьогодні є предметом лінгвістичних розвідок і наукових дискусій, що зумовлює **актуальність** представленого дослідження. Привабливість теорії Л. Теньєра полягала не тільки в її універсальності і масштабності, а й у опорі на семантику, зміст висловлення та на свідомість і психологію мовця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вербоцентрична позиція Л. Теньєра і відповідно розуміння французького дієслова як головного елемента речення із семантико-синтаксичною валентністю зумовило розвиток теорії актантів (Tesnière, 1959, p. 238), яка в подальшому надала поштовх окремій течії широкого міждисциплінарного наукового напрямку структуралізму – структурної семантики і теорії семантичних ролей засновника Паризької семіотичної школи всесвітньо відомого французького філолога А. Ж. Греймаса. Переосмислена А. Ж. Греймасом концепція Л. Теньєра веде до уподібнення речення замкненому і кінцевому мікросесвіту (Hammad, 1985, pp. 232, 238), синтаксична структура якого відповідно екстраполюється на текст, що спричиняє в сучасних філологів висновки про фрактальні характеристики речення та тексту (Andres, 2010; Najafi & Darooneh, 2015; Raymond, 2021). Наукова спадщина Л. Теньєра донині викликає відлуння його теорії в усіх відгалуженнях лінгвістики та жвавій науковій дискусії через фундаментальність висвітлених питань і багатогранність окреслених перспектив досліджень (Neveu & Roig, 2022).

Стемми Л. Теньєра відіграють роль передвісників синтагматичних дерев генеративної граматики Н. Хомського (Petitot, 1995, p. 107) і основи не тільки синтаксичних розвідок сучасної когнітивної парадигми, а й автоматичної обробки природної мови та досліджень у сфері штучного інтелекту. Водночас ієрархічно організована теньєрівська стемма графічно репрезентує синтаксичні зв'язки і фактично є своєрідною простою моделлю синтаксичного концепту. Синтаксичний зв'язок і синтаксична функція в такий спосіб представлені не стільки як окремі формальні категорії, скільки як внутрішні природно визначені властивості предиката. Отже, предикат французького речення є його семантико-структурним центром і оператором його синтаксичних зв'язків, а валентність предиката, який найчастіше представлений у реченні дієслівною видо-часовою формою, визначає всю їхню конфігурацію.

Ідею вербоцентричності французького речення підтримує значна кількість дослідників французької мови, зокрема, й Ж.-П. Декле, який проводить розвідки у галузі когнітивного синтаксису, виявляє когнітивні архетипи в синтаксичних

конструкціях і наголошує на тому, що концептуалізуючі операції предикації, тематизації та детермінації беруть участь у формуванні предикативного зв'язку і виборі присудка відповідно до категорії стану, що впливає також на кількість та специфіку актантів, детермінантів і квантифікаторів (Desclès & Guentchéva, 2018). З-поміж цих трьох операцій предикація є основною для конструювання темарематичних відношень, завдяки яким розвивається текст. Таким чином, незважаючи на те, що предикація – синтаксичний фундамент речення, вона позначається на продукуванні цілого тексту, є рушійною силою його динамічного розгортання. Згідно з думкою Л. Теньєра, синтаксис – статико-динамічна система, у якій динаміка забезпечується функціями лексем і зв'язками між ними в реченні, а статика відповідає за наявність парадигм слів у свідомості людини на передмовленнєвому етапі формування висловлювання (Tesnière, 1959, p. 49). Суголосна із цією ідеєю позиція Х.-Л. Мендівіл-Хіро про те, що синтаксис поєднує не лексичні одиниці, а функційні категорії та концептуальні елементи, отже, не в лексиці закодовано значення слів, а воно зі свого боку є результатом взаємодії між оброблювальною та концептуально-інтенційною когнітивними системами людського мислення (Mendivil-Giró, 2019, p. 1167, p. 1211). Екстраполюючи цю думку на площину реалізації валентності французького дієслова в тексті, можна дійти висновку, що семантико-синтаксична валентність дієслова віддзеркалює основу гнучкого специфічного синтаксичного концепту, який являє собою праобраз висловлюваної ситуації.

Матеріалом дослідження слугували тексти прозових творів сучасних французьких письменників Л. Года “Le Soleil des Scorta”, А. Женні “L’art français de la guerre”, Ж. Леруа “Alabama song”, Ж. Літтєля “Les Bienveillantes”, М. Ндіай “Trois femmes puissantes”, А. Паймі “Syngué sabour. Pierre de patience”, Ж.-К. Рюфена “Rouge Brésil”, М. Уельбека “La Carte et le Territoire”, Ж. Феррарі “Le Sermon sur la chute de Rome”.

Методи дослідження. Для окреслення закономірностей реалізації семантико-синтаксичних валентностей дієслів і виявлення контекстного оточення дієслів та їхньої сполучуваності в художньому тексті використовувався структурний метод, зокрема, його методики – дистрибутивний аналіз та аналіз за безпосередніми складниками, а також компонентний аналіз для установаження семантичної структури складників синтаксичних одиниць.

Мета розвідки – виявлення закономірностей і умов повної або часткової реалізації семантико-синтаксичної дієслівної валентності у французькому художньому тексті.

Виклад основного матеріалу. Від появи поняття валентності дієслова і донині дослідники робили численні спроби надати йому точного визначення. У розумінні Л. Теньєра валентність визначається сукупністю актантів, керованих дієсловом (Tesnière, 1959, p. 238), у число цих актантів, безперечно, входить підмет. Різні функційні види актантів французького речення, з-поміж яких деякі дослідники вбачають не тільки підмет та прямий, непрямої і вторинний додатки, а й атрибути та обставини (Herslund, 2012; Le Querler, 2012), ускладнюють синтаксичну структуру речення та свідчать про її нелінійність. Таким чином, валентність розуміємо лише як властивість дієслова, а кожна семантико-синтаксична реченнева залежність від дієслова у французькій мові може трактуватися як вияв його валентності. Саме гібридність, непевність визначення і неоднозначний статус актантів спонукає вчених-лінгвістів до пошуку консенсусних об'єднувальних термінів, таких, як “adjet” (Neveu & Roig, 2022, p. 249, Herslund, 2012) для позначення залежних від дієслова одиниць.

Потенційна валентність французького дієслова закладена передусім у його семантиці, визначається через дистрибутивний аналіз та входить до статичної рамки,

а контекстна або актуалізована валентність виявляється у зв'язках того чи іншого дієслова в певному тексті та характеризується належністю до динамічного аспекту синтаксису речення. Наявна значна невідповідність між виявленням валентності дієслова в конкретному тексті та результатами металінгвістичного аналізу, який зводиться до встановлення валентності через розгляд віртуального набору вживань дієслова поза контекстом (Blanche-Benveniste, 2002, p. 61) у реальних або в змодельованих конструкціях, тобто через його дистрибутивні характеристики. Таким чином, різниця між потенційною або теоретичною валентністю та актуалізованою валентністю виявляється в існуванні цієї валентності в системі мови і її реалізації в мовленні (Le Querler, 2012, p. 178). Потенційна валентність дієслова тісно пов'язана з його дистрибуцією, а контекстна валентність залежить від авторського задуму. Дистрибуція і валентність – споріднені поняття, і, очевидно, дистрибутивні характеристики дієслова ширші, ніж валентність, адже включають будь-який елемент оточення дієслова, тим не менш, валентність має нелінійну природу і є виявом сполучуваності, яка теж входить у співвідношення з дистрибуцією (Березовська-Савчук, 2016, pp. 36-38).

У просторовому плані лівобічна валентність французького дієслова спрямована на формування зв'язку із формальним підметом, тобто з одним із актантів, причому в розгортанні тексту формальний присудок може знаходитися праворуч від дієслова, наприклад, у питальних реченнях чи в пропозиціях із зворотним порядком слів при локативі чи темпоративі в ініціалній позиції:

Il n'arrivait pas à croire qu'à l'heure où se jouait l'avenir du monde, on l'avait à nouveau condamné à l'ennui et l'immensité de l'Atlantique ne lui apportait aucune consolation (Ferrari, 2012).

У наведеному прикладі в пропозиції *où se jouait l'avenir du monde* присудок розташований праворуч від дієслова, оскільки локатив *où* займає ініціалну позицію.

Правобічні валентності окреслюються зв'язками із трьома типами додатків, а саме: прямий, непрямий і вторинний додатки.

У художньому тексті обов'язковість або факультативність семантико-синтаксичних дієслівних валентностей реалізується в зрізі лінгвопоетичного ракурсу конкретного твору, що легітимізує вживання аграматичних конструкцій. Так, еліптичні конструкції без пропозиційної рамки та формального підмета, які використовуються сучасними авторами для відображення мовлення персонажів або для передачі переривчастого характеру мислення оповідача, часто містять дієслова із ширшою потенційною валентністю, ніж їхньою реалізованою контекстною валентністю, наприклад:

Puis, elle verse le contenu du verre dans la poche de perfusion. Règle les gouttes, vérifie leur intervalle. À chaque soufflé, une goutte. Et repart. [...] Élève la voix: "Sans toi, je ne suis plus rien." S'avance d'un pas (Rahimi, 2008).

У наведеній серії парцелятивів із відсутністю підмета, але наявністю дієслів в особовій формі вжиті конструкції, які, на перший погляд, не є у формальному плані граматично коректно реалізованими, оскільки французьке речення з дієсловом в особовій формі має бути зв'язаним лівобічною валентністю з будь-яким, хоча б і формальним, підметом. Таким чином, автор твору А. Раїмі демонструє свій неповторний стриманий в емоційному плані стиль, який відрізняється економністю мовних засобів і для якого притаманна значна кількість парцельованих конструкцій. Він створює конструкції з контекстуально штучно одновалентними дієсловами, які насправді мають відкриту в межах речення, але закриту на рівні тексту лівобічну валентність. Отже, відповідно до авторського ідіостилу художній текст уможливорює контекстне вживання дієслів зі зниженням валентного потенціалу.

Останні дослідження семантико-синтаксичної валентності дієслів засвідчують про наявність таких типів: невалентні, одновалентні, двовалентні, тривалентні, чотиривалентні, та надзвичайно рідко – п'ятивалентні дієслова, причому, за переконаннями М. Беніні та Ф. Гоббо, невалентні та одновалентні дієслова частіше вживані, ніж чотиривалентні і тим більш п'ятивалентні (Benini & Gobbo, 2011, p. 23).

Невалентні дієслова. Традиційно семантично невалентними дієсловами вважаються метеорологічні дієслова (Tesnière, 1959, pp. 239-240), такі, як *neiger*, *plevoir* та похідні від них, наприклад:

Il pleuvait désormais plusieurs heures chaque jour [...] (Rufin, 2001).

Il avait pleuvassé durant le trajet [...] (Littell, 2006).

У першому з наведених прикладів наявне дієслово *plevoir*, а в другому – похідне від нього *pleuvasser*, обидва дієслова невалентні. Л. Теньєр вказує на те, що метеорологічні дієслова можуть у певному контексті бути одновалентними й тоді “об’єктивне і рівнозначно інтроспективне лінгвістичне спостереження змушує робити висновки відмінні від тих, до яких приводить апіорна логіка” (Tesnière, 1959, p. 241).

Незважаючи на те, що вжиток цих дієслів у французькому художньому тексті не частотний, стилістичний потенціал безособових конструкцій із невалентними метеорологічними дієсловами за аналогією було використано А. Женні для формування аграматичних конструкцій *il meurt*, *il tue* та *il guerre* з дієсловами, які семантично не метеорологічні:

Dans cette guerre, il meurt comme il pleut, le “il” désignant l’état des choses, un processus de la Nature auquel on ne peut rien; et il tue aussi, car aucun des acteurs de cette tuerie de masse ne vit qui il avait tué ni comment il le tuait. [...] On pourrait n’y rien voir et n’y rien comprendre; on pourrait laisser dire les mots: il guerre comme il pleut, et c’est fatalité (Jenni, 2011).

Попри нормативність конструкції *il tue* та двовалентність дієслова *tuer* у конструкціях *qui il avait tué* та *il le tuait*, А. Женні наполягає на безособовій семантиці підмета *il* у конструкції *il tue*, до того ж фактично транспонує іменник *guerre* в дієслово *guetter*, уявно вживаючи його в особовій формі при підметі-займеннику *il*, надаючи йому таким чином статус дієслова. Отже, авторська інтенція визначає потенційно двовалентне нормативне дієслово *tuer* та нефіксоване в сучасних словниках оказіональне дієслово *guerrer* як невалентні відповідно до контексту. Таким чином, автор, вкладаючи особливі смисли в конструкції з безособовим підметом *il* переводить потенційно двовалентні та одновалентні дієслова в розряд контекстно невалентних.

Ускладнене визначення валентності й у дієслова *être*, однак якщо підмет виражений безособовим займенником *il*, то дієслово *être* визначається в контексті як невалентне, наприклад:

Je crois qu’il est mieux que vous surveilliez vous-même la réalisation des tirages. (Houellebecq, 2010) або [...] *il est bien clair que nous ne sommes déjà plus chez nous* (Jenni, 2011).

Отже, наведені дієслова можна вважати семантично невалентними, однак у них зберігається зв’язок із формальним підметом, тому у формально-синтаксичному плані вони можуть вважатися одновалентними. Саме тут виявляється головне протиріччя, до якого призводить асиметрична позиція формального і семантичного підметів у реченні. Двоїстий вияв валентності в художньому тексті притаманний не тільки невалентним, а й одновалентним дієсловам.

Одновалентні дієслова. Типовими потенційно одновалентними є нейтральні інтранзитивні дієслова та станові дієслова, такі, як: *être, paraître, devenir, se sentir*, що вимагають наявності атрибута (Tesnière, 1959, p. 240), наприклад:

Il (1) était sec et maigre. Il (1) se sentait vide et étonné (Gaudé, 2004).

[...] *l'attente (1) devint bientôt si insupportable* [...] (Ferrari, 2012).

Згідно з думкою Л. Теньєра, найчастіше одновалентні дієслова семантично є дієсловами дії та стану, наприклад:

Le nouveau catalogue French Touch (1) venait de sortir (Houellebecq, 2010).

On (1) était bien, on (1) dansait (Leroy, 2007).

У двох наведених прикладах представлені дієслова активної дії *sortir* та *danser*, а також *être* одновалентні. На відміну від конструкції *il* (безособовий) + *être*, де дієслово *être* безвалентне, наприклад, *il est mieux*, те саме дієслово має валентний зв'язок із підметом-займенником *on*, який не є безособовим у конструкції *on était bien*.

Через зміщення формального і семантичного підметів неоднозначно виявляється валентність у пропозиціях із підметом, вираженим безособовим займенником *il* та дієсловами *falloir* та *valoir* в особовій формі в конструкціях з інфінітивом, наприклад:

Il faut dire le mot. Il faut avoir le courage du mot car c'est celui qui convient (Jenni, 2011).

[...] *il a fallu tolérer* [...] (Ferrari, 2012).

Незважаючи на безособовість підмета, проте саме через номінативні властивості інфінітива, ми вважаємо ці конструкції одновалентними, про що свідчить часте вживання конструкції *il faut que*, у якій підрядний сполучник *que* відіграє функції прямого додатка:

[...] *il faut que (1) l'on s'arrête. [...] il faut que (1) vous n'interrompiez pas votre souffle* (Ferrari, 2012).

Je crois qu'il faut que (1) tu appelles ton frère (Rahimi, 2008).

Відповідно до контексту ці дієслова можуть бути двовалентними при додаванні непрямого додатка, наприклад:

[...] *il lui (2) aurait fallu sept mille ans (1) pour l'épuiser* (Houellebecq, 2010).

У поданому прикладі двовалентність реалізується у зв'язку з прямим і непрямим додатками.

На відміну від невалентних дієслів, синтаксично одновалентні дієслова в контексті часто потенційно двовалентні. Л. Теньєр вказує в цьому випадку на варіацію кількості актантів (Tesnière, 1959, p. 259), наприклад:

“*Tu (1) vois? – Quoi?*” (Ferrari, 2012).

У наведеному діалозі наявні дві репліки різних персонажів, один з яких запитує, інший уточнює суть зустрічним запитанням, адже відчуває недомовленість, оскільки йому не вистачає інформації, яка мала б бути виражена відсутнім актантом. Дієслово *voir* вважається Л. Теньєром потенційно двовалентним і відповідно повинно мати зв'язок з двома актантами (Tesnière, 1959, p. 259), однак за задумом автора в контексті воно залишилося одновалентним.

У сучасному французькому художньому прозовому тексті автори часто припускаються еліптичних конструкцій та опущень у мовленні персонажів, що сприяє контекстному зниженню семантико-синтаксичної валентності дієслова, наприклад:

D'un geste large il balaya la bouteille de vin, qui s'écrasa sur le carrelage. “Je (1) vais ramasser, intervint Jed (1) en se levant d'un bond. [...]” [...] “Je vais ouvrir une autre bouteille...” intervint l'écrivain (1). Il se leva, traversa la cuisine en zigzaguant entre les bouts de verre que (2) Jed (1) ramassait de son mieux (Houellebecq, 2010).

Описана в тексті твору ситуація зрозуміла для обох співрозмовників, тому автор у репліці персонажа опускає в конструкції *Je vais ramasser* прямий додаток, хоча правобічна валентність дієслова *ramasser* його вимагає, що підтверджується конструкцією *que Jed ramassait*, у якій це дієслово реалізує свою двовалентність наявністю підмета *Jed* та прямого додатка, вираженого підрядним сполучником *que*. Крім того, у наведеному фрагменті у двокомпонентних реченнях із мовленням персонажів і мовленням оповідача наявне одновалентне дієслово *intervenir* у коментарях оповідача до реплік персонажів. Проте не завжди дієслова в коментарях оповідача є одновалентними, а частіше двовалентними.

Двовалентні та тривалентні дієслова. Л. Теньєр, на перший погляд, уникає визначення чіткого кордону між двовалентними і тривалентними дієсловами, адже цей поділ часто залежить від семантики дієслова, а традиційна граматики зараховує їх до класу транзитивних дієслів (Tesnière, 1959, p. 242). Крім того, питання визначення межі між двовалентними і тривалентними дієсловами проходить через розуміння нюансів категорії стану у французькій мові.

У сучасному французькому художньому тексті група потенційно тривалентних і контекстно двовалентних дієслів представлена достатньо широким спектром конструкцій, зокрема, й у характерних для художнього тексту двокомпонентних реченнях, що представляють реченнєві єдності, які складаються з мовлення персонажів і коментарів оповідача. Л. Теньєр наводить дієслова, які обслуговують вираження процесу говоріння, у групі тривалентних (Tesnière, 1959, p. 255).

У двокомпонентних реченнях із мовленням персонажів неоднозначний характер семантико-синтаксичної валентності виявляється в коментарях оповідача. Найчастіше присудками в пропозиції-коментарі оповідача виступають такі дієслова лексико-семантичної групи говоріння: *(se) demander, (se) dire, répondre, prononcer, murmurer*. Очевидним є той факт, що ці дієслова потенційно тривалентні, а в контексті частіше є двовалентними, їхня лівобічна валентність представлена обов'язковим підметом, а правобічна валентність є цілісною реплікою персонажа у функції прямого додатка, наприклад:

– *À propos, dit-il, si j'allais chercher Djibril à l'école ce soir ?*

– *Si tu veux, dit-elle laissant percer dans sa voix neutre et froide une pointe d'inquiétude qui aussitôt l'agaça* (Ndiaye, 2009).

Не тільки дієслова лексико-семантичного поля говоріння вживаються як присудки в коментарі оповідача, а й значно ширший і семантично різноманітніший ряд декларативних дієслів (Tesnière, 1959, p. 256), які набувають значення говоріння в контексті, зокрема, це такі дієслова: *accepter, ajouter, annoncer, continuer, finir, trancher, lancer, reprendre, répéter, poursuivre, penser, interrompre, insister, faire, lâcher, écrire, expliquer, estimer, préciser, remarquer, souffler, soupçonner, suggérer, affirmer, objecter, ordonner, résumer, expliquer, (se) reprocher, se souvenir*.

“*Les lampions...* “(2), *ajouta-t-il* (1) *avec un haussement d'épaules*. (Gaudé, 2004).

– *Je crois au mal*” (2) *continua Jed* (1) *sur le même ton* (Houellebecq, 2010).

Mon père, reprit Rocco avec détermination [...] (Gaudé, 2004).

Не всі з перелічених дієслів потенційно тривалентні: менша частина з них є двовалентні і більша – контекстно двовалентні, так само, як і дієслова лексико-семантичної групи говоріння. Отже, їхня семантико-синтаксична валентність є однаковою, проте в деяких випадках у контексті реалізуються тривалентні варіанти конструкцій, наприклад:

Cette ville est étonnante, non? (2) *me* (3) *souffle-t-il* (1) *à l'oreille* (Leroy, 2007).

Окремою у двокомпонентних реченнях є група дієслів у зворотній формі, які набувають значення говоріння тільки в конкретному контексті художнього твору. Їхня зворотність виражає дію, спрямовану мовцем-виконавцем дії на самого себе, наприклад:

“*Cette fois, je crois que nous sommes authentiquement dans le win-win!*”
s (2) 'enthousiasma-t-il (1) (Houellebecq, 2010).

“*C'était un accident*”, se (2) défendit-il (1), “*je n'avais pas du tout l'intention de le tuer*”
 (Houellebecq, 2010).

Ці дієслова, які представлені у формі зворотного стану (Tesnière, 1959, p. 246), вважаються Л. Теньєром двовалентними, а перший і другий актанти збігаються. Однак можна стверджувати, що вони не реалізуються як тривалентні через те, що їхня семантика не дозволяє компонентам, що представляють мовлення персонажів, функціонувати як прямі додатки цих дієслів.

Крім декларативних дієслів, Л. Теньєр вважає тривалентними значну кількість дієслів лексико-семантичної групи давання (Tesnière, 1959, p. 256), наприклад:

[...] son frère Sauveur et Virgile Ordioni (1) leur (3) fourniraient du jambon (2) de premier choix [...] (Ferrari, 2012).

[...] cela (1) donnerait de l'importance (2) à un sujet (3) [...] (Ndiaye, 2009).

[...] qui (1) sacrifient tout (2) pour la barre et le miroir (3) (Leroy, 2007).

У наведених прикладах повністю реалізована тривалентність дієслів *fournir*, *donner* та *sacrifier*. Однак не всі дієслова цієї групи в художньому тексті актуалізуються як тривалентні, наприклад:

[...] la succession monotone de saisons qui (1) se ressemblaient toutes et ne promettaient que (2) la malédiction de leur permanence [...] (Ferrari, 2012).

Nous (1) avons laissé l'église (2) à notre gauche (Gaudé, 2004).

Дієслова *laisser* та *promettre* в наведених прикладах актуалізовані як двовалентні, отже, автори сучасних французьких художніх текстів обирають менш складну систему актантів і тяжіють до зменшення валентності дієслів, якщо цей прийом уможлиблюється контекстом.

Чотиривалентні дієслова. Л. Теньєр уважав, що розвиток системи актантів і дієслів від одно- до тривалентних відбувався в мовах паралельно з інтелектуальним прогресом людського розуму, та дійшов висновку, що прості дієслівні форми із чотирма валентностями поки що не існують, а лише специфічні перифрастичні конструкції можуть збільшувати валентність дієслів (Tesnière, 1959, p. 258). Сучасні французькі автори, стиль яких відзначається вживанням текстостійких речень із значною кількістю пропозиційних пар підмет+присудок, зокрема і Ж. Феррарі в романі “Le sermont sur la chute de Rome”, схильні до використання чотиривалентних конструкцій, наприклад:

Marcel (1) entend enfin, sans réussir à y croire, le chef de corps (2) annoncer aux hommes de son peloton (4) qu (3) ils ne seront jamais officiers [...] (Ferrari, 2012).

[...] elle parlait de la gentillesse de ses collègues algériens [...] de leur dévouement, du talent et de la foi avec lesquels (4) ils (1) faisaient surgir de cet amas de pierres muettes, pour les enfants des écoles primaires (3), une cité pleine de vie (2) (Ferrari, 2012).

У першому прикладі автор використовує фактивну, а в другому каузативну конструкції. У цьому типі конструкцій підмет є першим агенсом, прямий додаток дієслова в особовій формі другим агенсом, який функціонує як семантичний присудок для другого дієслова у формі інфінітива, у якого також з'являються свої, тобто третій та четвертий агенси. Оскільки такі конструкції формують семантико-синтаксичний некус, то загалом за сукупністю це чотиривалентна дієслівна єдність, для успішної реалізації якої необхідно, щоб дієслово в інфінітиві було тривалентним.

Зазначимо, що не в усіх конструкціях цього типу в сучасному французькому художньому тексті автори вдаються до чотиривалентного потенціалу, наприклад:

Mon Amtschef (1) *m* (2) *'a fait donner la Croix de Fer* (3) (Littell, 2006).

У наведеній конструкції реалізовані лише три з можливих чотирьох валентностей, що лише підтверджує загальну тенденцію зі зменшення контекстної валентності для дво-, три- та чотиривалентних дієслів.

Висновки. Аналіз реалізації семантико-синтаксичної валентності дієслів у сучасному французькому художньому тексті довів, що однією із закономірностей є часткова реалізація потенційної валентності, тобто в контексті художнього твору відбувається зниження валентності дієслів унаслідок еліпсів та економії мовних засобів у мовленні персонажів. Умовою повної реалізації потенційної семантико-синтаксичної валентності виступає специфіка стилю тих авторів, які тяжіють до використання розгорнутих синтаксичних конструкцій і текстоїдних речень із суттєвою кількістю пропозиційних пар у мовленні оповідача. Контекстне збільшення чи зменшення валентності дієслова, часткова реалізація потенційної валентності в сучасному французькому художньому тексті – поширене явище, що часто спричинене сюжетною лінією та авторською ідеєю.

Перспективи подальших досліджень охоплюють сферу когнітивного синтаксису, зокрема питання концептуальної природи семантико-синтаксичної валентності, ролі обставин і синтаксичної синонімії в реалізації дієслівної валентності.

ЛІТЕРАТУРА

- Березовська-Савчук, Н. А. (2016). *Дистрибутивні характеристики предикатів стану в українській літературній мові*. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В.
- Andres, J. (2010). On a Conjecture about the Fractal Structure of Language. *Journal of Quantitative Linguistics*, 17(2), 101-122.
- Benini, M., & Gobbo, F. (2011). *Constructive Adpositional Grammars: Foundations of Constructive Linguistics*. Newcastle upon Tyne: QHCambridge Scholars Publishing.
- Blanche-Benveniste, C. (2002). "La complémentation verbale: petite introduction aux valences verbales", *Travaux neuchâtelois de linguistique*, 37, *Approches linguistiques de la complémentation verbale : quels savoirs pour l'enseignant? Quels savoirs pour l'élève?* M.-J. Béguelin, J.-F. de Pietro & A. Năf (éds), 47-73.
- Desclés, J.-P. Guentchéva, Z. (2018). La polysémie verbale appréhendée par une sémantique cognitive et formelle. *Le 6e Congrès Mondial de Linguistique Française, organisé par l'Institut de Linguistique Française (CNRS – FR 2393), Mons (Belgique) 9-13 juillet 2018*.
- Hammad, M. (1985). Primauté historique du contenu. Exigences et Perspectives de la Sémiotique. *Recueil d'hommages pour Algirdas Julien Greimas*. John Benjamins Publishing, 229-240.
- Herslund, M. (2006). Valence, prédicat, préposition et la notion d'adjet. *Modèles linguistiques*, 54, 15-24.
- Le Querler, N. (2012). Valence et complémentation: l'exemple des verbes trivalents en français contemporain. *Annales de Normandie*, 62, 175-188.
- Mendivil-Giró, J. (2019). If everything is syntax, why are words so important? An a-morphous but non-lexicalist approach. *Linguistics*, 57(5), 1161-1215.
- Najafi, E., & Darooneh, A. H. (2015). The Fractal Patterns of Words in a Text: A Method for Automatic Keyword Extraction. *PLoS ONE*, 10(6): e0130617.
- Neveu, F., & Roig, A. (2022). *L'œuvre de Lucien Tesnière: Lectures contemporaines*. Berlin, Boston: De Gruyter.

- Petitot, J. (1995). Approche morphodynamique de l'iconicité des stémmas. Des connexions tesnières aux images-schémas des grammaires cognitives. *Lucien Tesnière aujourd'hui*. Louvain, Editions Peeters, 105-112.
- Raymond, D. (2021). "Une nouvelle manière de voir le monde". Jalons pour une poétique de la figure fractale en littérature. *Études littéraires*, 50(2), 35-49.
- Tesnière, L. (1959). *Éléments de Syntaxe Structurale*. Paris: Klincksieck.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Ferrari, J. (2012). *Le sermont sur la chute de Rome*. Actes Sud Editions.
- Gaudé, L. (2004). *Le soleil des Scorta*. Actes sud Editions.
- Houellebecq, M. (2010). *La carte et le territoire*. Flammarion.
- Jenni, A. (2011) *L'Art français de la guerre*. P : Gallimard.
- Leroy, G. (2007). *Alabama song*. P : Mercure de France.
- Littell, J. (2006). *Les Bienveillantes*. P : Gallimard.
- Ndiaye, M. (2009). *Trois femmes puissantes*. P : Gallimard.
- Rahimi, A. (2008). *Syngué sabour*. Pierre de patience. P.O.L éditeur.
- Rufin, J.-Ch. (2001). *Rouge Brésil*. P : Gallimard.

REFERENCES

- Berezovska-Savchuk, N.A. (2016). *Dystrybutywni kharakterystyky predykatywn stanuw ukrainskii literaturnii movi*. Kryvyi Rih: FOP Marynchenko S. V.
- Andres, J. (2010). On a Conjecture about the Fractal Structure of Language. *Journal of Quantitative Linguistics*, 17(2), 101-122.
- Benini, M., & Gobbo, F. (2011). *Constructive Adpositional Grammars: Foundations of Constructive Linguistics*. Newcastle upon Tyne: QHCambridge Scholars Publishing.
- Blanche-Benveniste, C. (2002). "La complémentation verbale: petite introduction aux valences verbales", *Travaux neuchâtelois de linguistique*, 37, *Approches linguistiques de la complémentation verbale : quels savoirs pour l'enseignant? Quels savoirs pour l'élève?* M.-J. Béguelin, J.-F. de Pietro & A. Năf (éds), 47-73.
- Desclés, J.-P. Guentchéva, Z. (2018). La polysémie verbale appréhendée par une sémantique cognitive et formelle. *Le 6e Congrès Mondial de Linguistique Française, organisé par l'Institut de Linguistique Française (CNRS – FR 2393), Mons (Belgique) 9-13 juillet 2018*.
- Hammad, M. (1985). Primauté historique du contenu. Exigences et Perspectives de la Sémiotique. *Recueil d'hommages pour Algirdas Julien Greimas*. John Benjamins Publishing, 229-240.
- Herslund, M. (2006). Valence, prédicat, préposition et la notion d'adjet. *Modèles linguistiques*, 54, 15-24.
- Le Querler, N. (2012). Valence et complémentation: l'exemple des verbes trivalents en français contemporain. *Annales de Normandie*, 62, 175-188.
- Mendivil-Giró, J. (2019). If everything is syntax, why are words so important? An a-morphous but non-lexicalist approach. *Linguistics*, 57(5), 1161-1215.
- Najafi, E., & Darooneh, A. H. (2015). The Fractal Patterns of Words in a Text: A Method for Automatic Keyword Extraction. *PLoS ONE*, 10(6): e0130617.
- Neveu, F., & Roig, A. (2022). *L'œuvre de Lucien Tesnière: Lectures contemporaines*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Petitot, J. (1995). Approche morphodynamique de l'iconicité des stémmas. Des connexions tesnières aux images-schémas des grammaires cognitives. *Lucien Tesnière aujourd'hui*. Louvain, Editions Peeters, 105-112.

Raymond, D. (2021). "Une nouvelle manière de voir le monde". Jalons pour une poétique de la figure fractale en littérature. *Études littéraires*, 50(2), 35-49.
Tesnière, L. (1959). *Eléments de Syntaxe Structurale*. Paris: Klincksieck.

DZHERELA ILYUSTRATYVNOHO MATERIALU

Ferrari, J. (2012). *Le sermont sur la chute de Rome*. Actes Sud Editions.
Gaudé, L. (2004). *Le soleil des Scorta*. Actes sud Editions.
Houellebecq, M. (2010). *La carte et le territoire*. Flammarion.
Jenni, A. (2011) *L'Art français de la guerre*. P : Gallimard.
Leroy, G. (2007). *Alabama song*. P : Mercure de France.
Littell, J. (2006). *Les Bienveillantes*. P : Gallimard.
Ndiaye, M. (2009). *Trois femmes puissantes*. P : Gallimard.
Rahimi, A. (2008). *Syngué sabour*. Pierre de patience. P.O.L éditeur.
Rufin, J.-Ch. (2001). *Rouge Brésil*. P : Gallimard.

Дата надходження до редакції 01.06.2022
Ухвалено до друку 16.06.2022

Відомості про автора

<p>Філоненко Наталія Георгіївна,</p> <p>доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської і новогрецької філології та перекладу, Київський національний лінгвістичний університет e-mail: fng.@ukr.net fng.syntax@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>синтаксис художнього тексту, семантичний синтаксис, функціональний синтаксис, синтаксична стилістика, когнітивний синтаксис, теорія художнього перекладу, лінгвосинергетика, літературна семіотика</p>
---	--	---